

LA REORGANITZACIÓ BENEFICIAL DEL BISBAT D'URGELL I DE L'ABADIAT DE GERRI EN TEMPS DE CARLES III: UN EXEMPLE DE REGALISME.

Enric Moliné

Els objectius del Pla Beneficial

L'any 1769, una circular de la "Real Cámara del Supremo Consejo de Castilla" a tots els prelats del regne exposava la conveniència de "que se reduzcan, supriman y unan a destinos píos, útiles a la Iglesia y causa pública, los beneficios que hay en el reyno en excesivo número, y de tan corto valor que no es suficiente cada uno a mentener limitaciones al que lo obtiene, ni aun por lo común llegan estos beneficios a la cógrua sinodal establecida para ascender al orden sacerdotal, de forma que si sus poseedores no tienen otras rentas o bienes, viven por indecencia y son unos eclesiásticos inútiles a la Iglesia y a los pueblos donde residen" (1).

Això s'havia establert onze anys abans pels beneficis de lliure col·lació (és a dir, aquells que eren provistos pel bisbe en quatre mesos y pel rei en els altres vuit, segons el concordat del 1753), i calia estendre-ho ara als de patronat, tan laic com eclesiàstic o mixte (és a dir, aquells els candidats dels quals eren presentats per laics, per eclesiàstics, o per uns i altres conjuntament: pel rector i l'ajuntament, per exemple, alguns d'aquests últims). Però comencem amb la presentació d'aquest document, que és el que estableix amb més detall els objectius i el procediment que s'havia de seguir.

No havia de romandre cap benefici incongru i que no permetés per sí sol de viure a l'eclesiàstic que el posseís. Per això, el bisbe havia de manar fer un inventari que, seguint les divisions administratives de la diòcesi i anant parròquia per parròquia, fes constar el nombre d'habitants de cadascuna i, un per un, els beneficis que hi havia fundats, amb els ingressos i les obligacions de cadascun. A continuació, el bisbe havia de donar el seu dictamen sobre si aquell benefici s'havia de deixar com estava, o unir-lo a un altre, o suprimir-lo, respectant sempre el compliment de les càrregues que tingués. Havia d'assenyalar una taxa, segurament superior a l'actual, que fos realment suficient per a viure i per tant, per a ser ordenat amb aquell títol. Per a fer les unions, supressions o també desmembracions, en els beneficis de

1.- Circular de la Real Cámara, de 12 juny 1769, AEU (Arxiu Episcopal d'Urgell), *Bulas y Ordenes Reales*, libro 5, folis 307-310.

lliure col·lació calia oir abans el capítol; en els de patronat, s'havia de demanar el consentiment dels patrons, als quals es convocaria perquè en un termini de dos mesos el donessin o el reguessin, advertint que no se'ls en faria cas si la negativa no era ben fundada.

Com l'ofici dels rectors és especialment important, convenia assegurar primerament la seva còngrua, que havia de ser més gran perquè també ho eren els seus treballs i obligacions, i perquè poguessin socórrer els feligresos amb almoines. Si era precís, se'ls unirien beneficis fundats a les seves parròquies, o se'ls destinaria part del delme i primícia que ara cobraven d'altres persones. D'altra banda, en alguns llocs s'havia introduït l'abús que les parròquies fossin regides per vicaris amovibles, amb uns escasos ingressos. També això calia arreglar-ho i s'havia de procurar que les regissin sempre els rectors o, si aquests són un capítol, comunitat, monestir, etc., un vicari perpetu i no un d'amovible, i sempre també amb la necessària dotació econòmica. En alguns llocs, finalment, el nombre dels feligresos o la seva residència en nuclis apartats podia aconsellar de crear una nova parròquia.

La unió dels beneficis s'havia de fer ordinàriament dins la mateixa parròquia (si no és per dotar el seminari, hospitals o coses així), i unint-los homogeniament: els de lliure col·lació entre sí, els de patronat laical igualment, etc.

Els beneficis que tenen una dotació que no arriba a la tercera part de la còngrua, s'han de suprimir. Si són de lliure col·lació, les seves rendes s'aplicaran al seminari, fàbriques d'esglésies, als rectors, escoles de primeres lletres, hospitals, dots per orfes, etc. Si són de patronat, a llegats piadosos, que seran presentats pels patrons (els més típics solien ser ajudes per estudiar o dots). En un i altre cas s'haurà d'assegurar sempre el compliment de les obligacions del benefici.

Als beneficis que romanguin còngrus, ja sia per les rendes que ja tenien o les que tenen després de les unions, el bisbe els podrà imposar càrregues noves, com fer-los de residència obligada, perquè els hagin de servir personalment, i d'ajudar llavors el rector en l'ensenyament de la doctrina i, després de l'oportú examen, en les confessions. Però això no ho haura de fer en tots, ni en els de patronat que segons la seva fundació no tinguin residència, sinó només en els casos necessaris per la bona atenció del feligresos.

Finalment, es demana al bisbe que posi tot el seu interès en aquest pla, "arreglándose V.S.I. a las prevenciones que quedan hechas y fueren adaptables en esa diócesis, sin embargo de qualquiera orden que se le tenga comunicada, para que, precedido el asenso de Su Majestad, pueda V.S.I. proceder a su execución en virtud de las facultades ordinarias que le competen, conforme vayan ocurriendo las vacantes".

Els primers passos

Segons aquesta circular, l'expedient havia començat onze anys abans, el 10 de juliol del 1758, amb les informacions sobre beneficis incongrus de lliure col·lació que la Cambra havia demanat a tots els prelats. A l'Arxiu Episcopal d'Urgell es troba però rastre d'actuacions anteriors, com una relació que el bisbe Sebastián de Victòria y Emparán (1747-1756) havia enviat l'any 1752 a la Cambra i que enumerava els 128 beneficis de lliure col·lació o de patronat eclesial incongrus que hi havia al bisbat (els que no arribaven a 24 "ducats d'or de cambra" anuals entre els fruits certs i incerts. Aquesta relació havia estat demanada per la pròpia Cambra, i en ella el bisbe fa esment de dues ordres rebudes del nunci els anys 1750 i 1751 (2).

2.- AEU, CAIXA *Estados Parroquiales*, quadern de 4 fulls. La data de la relació, signada pel bisbe, és 14 abril 1752. Les dates de les dues cartes del nunci són 28 desembre 1750 i 25 gener 1751.

Maduració del Pla

De totes maneres, és cert que el que posà tot en marxa fou l'ordre del 1758. Uns mesos després, el bisbe Francesc-Josep Catalán de Ocón (1757-1762) redactava un memorial que la comenta. Diu que l'estudi i reducció s'hauria d'estendre als beneficis de patronat, com així es feu, i dóna idees de com portar-ho a terme (3). Les propostes són interessants, i la Cambra se'n va fer ressò. En resum, el bisbe expressa satisfacció pel pla de la Cambra sobre reducció i unió de beneficis, però hi veu dues dificultats.

En primer lloc, pensa que no s'arreglarà res si no es reduceixen també els beneficis molt més nombrosos de patronat particular, laical o eclesiàstic: tot seguiria com abans i només hi sortirien perdent el rei i el bisbe. L'altre inconvenient era que la reducció d'aquests beneficis de patronat semblava impracticable, ja que no hi havia manera de posar d'acord els interessos divergents de tants patrons.

Una altra dificultat s'hi podia encara afegir, la de l'actual organització de les comunitats de preveres. L'origen d'aquella unió de beneficis incongrus es trobava, segons el bisbe, en què calia tenir un benefici per a poder ser admès en una d'aquelles comunitats i poder així participar en els ingressos que es repartien pel compliment de les càrregues imposades pels fundadors d'aniversaris, misses, etc. (les "distribucions"). Les mateixes comunitats, que admetien per majoria de vots els candidats, s'havien també empobrit pel pas del temps i per la recent reducció de censos (del 5% al 3% en tota la Corona d'Aragó, l'any 1750 (4)). Per tot això, calia reformar també les comunitats.

L'ideal, deia el bisbe, seria extingir tots els beneficis incongrus (donant primer l'oportunitat als seus patrons de redotar-los) i aplicar-ne les rendes al fons o massa comuna de cada església residencial (les esglésies on residien les comunitats de preveres que servien el culte, que solia coincidir amb nuclis de població més importants o petits caps de comarca, i que era on hi havia sempre més beneficis fundats), determinant el nombre de residents necessari o possible segons aquelles rendes. Es fundarien uns nous títols, amb el nom de racions, porcions o residències, que s'haurien de reservar a preveres del lloc o de la rodalia. I en lloc de ser admesos per la comunitat, ho serien per concurs i examen davant el bisbe, de manera semblant, però menys exigent, del que es feia amb els rectors, i amb la mateixa intervenció del rei (la divisió en quatre i vuit mesos, vista més amunt).

Però per a poder dur això a terme, seguia el bisbe, no n'hi havia prou amb els poders espirituals. Pensava proposar-ho en la pròxima visita "ad limina", però "nada espero... aunque me dimanase una providencia santíssima, auxiliada de todas las ramas de la Iglesia... El brazo regio es sólo el temible..." I conclouia que el millor fóra que el rei demanés al papa les convenients facultats perquè els bisbes poguessin fer tot això, amb el sobreentès que tot podria sortir només si el rei s'encarregava de promoure-ho fins al final.

Algunes d'aquestes propostes les va fer seves la Reial Cambra, si és que no les tenia ja pensades, segons es veu en una lletra del 1764 que adreça a un nou bisbe d'Urgell, Francisco Fernandez de Xàtiva (1763-1771), a qui tocarà de formar el primer Pla general (5). Però diu que no cal demanar cap facultat al papa: ja les donà el Concili de Trento i la butlla Apostolici Ministerii (de 13 de maig del 1723, adreçada als bisbes d'Espanya, a la què es concedí molta importància i que en realitat ve a insistir en mesures disciplinars de Trento), i si algun obstacle pogués encara romandre hauria quedat eliminat amb l'últim concordat, que "ha restituido

3.- De 13 febrer 1759. AEU, *Bulas y Ordenes Reales*, libro 2, expediente n. 49, quadern de 8 fulls.

4.- Real Pragmática de 9 juliol 1750

5.- De 23 novembre 1764. AEU, *Bulas y Ordenes Reales*, libro 2, expediente n. 49, 4 fulls.

a los obispos al íntegro ejercicio de sus nativas facultades ordinarias". Només la manera de suprimir uns i altres beneficis és diferent. Els de lliure col·lació simplement s'estingeixen, i s'aplica els seus béns a la massa comuna de les esglésies on eren fundats, per distribucions. Si són de patronat, es convoquen els seus patrons per si els volen redotar. Si no volen o no poden fer-ho, en el cas que no arribin a la tercera part de la còngrua se suprimeixen del tot i la renda va a fundacions pies, com ja s'ha dit; si hi arriben, o són redotats perquè hi arribin, s'uneixen amb un o dos de la mateixa categoria i se'n fa així un de congru, la presentació del qual es farà per torn entre els antics patrons. Les càrregues queden sempre respectades. Aquests nous beneficis tindran dret a l'ingrés en la comunitat, automàtic, si ja el tenia algun dels units; també el tindrà si la còngrua necessària té en compte les distribucions.

La Cambra estava també d'acord en destinar a les rectories pobres els beneficis rurals. I en què es facin residencials els beneficis resultants d'unions o fets congrus per supressions. Però pensa que no és oportú que es facin patrimonials (reservats pels naturals), encara que és lògic que siguin preferits els diocesans. Tampoc pensa que se'ls pugui obligar a fer concursos i exàmens, que és una càrrega, diu, que mai no havien tingut.

Acaba dient al bisbe que formatitzi les unions i supressions de tots els beneficis incongrus del bisbat, "y del mismo modo en que se haya de executar, las remita V.S.I. a la Cámara, para que Su Majestad, como patrono universal preste (si fuere servido) el debido consentimiento para ellas".

El cas de la Vall de Boí

Fou per aquell temps que un fet fortuït adreçà l'interés de la "Real Cámara" cap a la Vall de Boí: una petició dels sacerdots d'aquell indret perquè es disminuís la seva aportació a la hisenda reial amb motiu de l'excusat", a causa de la seva pobresa, havia posat de manifest una anormal concentració de "rectors" i "conrectors" en uns petits nuclis de població. La suspensiva intervenció de la Cambra fou molt minuciosa. La seva primera carta del 1765 expressant la seva estranyesa fou seguida d'una altra l'any següent demanat al bisbe més informació, d'una el 1768 urgint la tramitació del pla que posés fi a aquell estat de coses i, finalment, d'una "carta-orden del 1769 íntegrament copiada en el decret del bisbe de 12 de febrer de 1770 reorganitzant l'estructura eclesiàstica de tot el territori de manera completa. El decret va ser enviat a la Cambra "ad effectum videndi", i retornat amb una carta que acompanyava la "real cédula auxiliadora" de 4 de setembre de 1770 autoritzant al bisbe a publicar-lo, com va fer seguidament (6).

Les línies directives del canvi havien estat de reduir el nombre de sacerdots per tal d'assolir que els que quedessin es poguessin mantenir degudament, i suprimir la institució del "conrectors" per un rector ajudat per un nombre de beneficiats proporcionant a la renda disponible, provistos per concurs, subjectes a al resistència i amb l'esmentada obligació d'ajudar al rector.

Acceleració del Pla general: la iniciativa reial

Coincidint amb l'elaboració del Pla per a Boí, la insistència de la Cambra al bisbe sobre el Pla de tot el bisbat és constant: Una carta del 1767 insisteix, i fa notar que el veí bisbe de Solsona ja ha enviat el Pla i se li ha retornat aprovat. Carta del 1768: que mentre segueix la

6.- Hem estudiat tot aquest procés a *Organitzacions eclesiàstiques autònomes al Pirineu durant l'Antic Règim: Les Valls d'Aneu*, de Boí i d'Aran, Urgèllia V i VI (1982 i 1983), i concretament a V, ps. 401-413.

preparació del Pla no es confereixin els beneficis incongrus que vaquin , a no ser que siguin curats, i això tant si són de lliure col·lació com si son de patronat. Carta del 1769, anterior en unes setmanes a la circular amb què hem començat aquest estudi, urgent novament. Una altra també del 1769 tornant a donar pressa i demanant al bisbe que s'asseguri que es compleixin les obligacions del beneficis incongrus deixats vacants de moment, "por lo que en ello se interesa la católica religiosa piedad de Su Majestad"(7).

El Pla de 1770

La resposta del bisbe a la circular del 1769 va ser ràpida. Ja el 8 de març havia enviat un edicte a totes les parròquies, que s'havia de publicar a la missa del diumenge i deixar-lo exposat vuit dies a les portes de l'església, citant tots els patrons de beneficis incongrus perquè en el plaç de 60 dies poguessin redotarlos: passat aquest plaç procediria a les unions i suppressions.

Després de la circular del 12 de juny, envià un altre edicte més llarg, recabant totes les informacions que es feien ara necessàries per estudiar el pla: els rectors en un plaç de quinze dies havien d'enviar informació exacta amb una relació de les sufragànies i qualsevol altres esglésies i capelles públiques del seu territori; dels beneficis i memòries de misses que hi hagués fundades, tant si eren de patronat com si no, i si eren simples o de residència, explicant la renda de cadascun i les seves càrregues. Havien de dir si la parròquia la servia el rector, o un vicari amovible, o perpetu, tant si es fa per per abús com perquè era unida a algun capítol, comunitat, dignitat o altra prebenda; dels fruits de la rectoria; del seu veïnatge, per conèixer les obligacions que pot tenir per ajudar els pobres; de qui i en quina proporció són els delmes que s'aducen a les parròquies i sufragànies; a quina distància estan aquestes sufragànies, si en té, i com és el camí. Després, tornava a donar 60 dies de termini als patrons dels beneficis, com abans, i també els donava als participants dels delmes, perquè alguns haurien de contribuir a la redotació de les parròquies (8).

Aquesta vegada, tot i la complexitat de l'assumpte, les gestions foren ràpides. La informació rebuda s'estudià i es començà a redactar el pla, que fou acabat l'any 1770 i enviat tot seguit a la Cambra (9).

Retocs i aprovació

La complexitat inevitable del Pla i els interessos en què incidia donà, però, lloc a recursos i reclamacions, la resolució dels quals es complicà per la defunció del bisbe Xàtiva i pel breu pontificat del seu successor. En tots els canvis, és determinant el paper de la Cambra.

El Pla parcial de la Vall de Boí havia estat aprovat sense problemes pel rei l'any 1770. El de la catedral ho fou el 1777, i el de la resta del bisbat el 1781. La trajectòria seguida per aquests dos últims fou la següent (10).

- 7.- AEU, *Bulas y Ordenes Reales*, libro 2, expediente n.49: cartes de 14 setembre 1767, 1 full; 25 novembre 1768, 2 fulls; 18 abril 1769, 1 full; 13 novembre 1769, 2 fulls.
- 8.- Els impresos d'aquests dos edictes, del 8 de març i del 28 d'octubre, en tamany superior al doble foli, omplen dues caixes a l'AEU, ja que es van guardar en retornar-los els rectors amb la declaració que els havien publicat escrita de la seva mà.
- 9.- Les informacions i els estudis són aplegats a AEU a les caixes d'*Estados parroquiales, Informes parroquiales 1770-1780 (Plan Beneficial) i Informe detallado oficialatos, 1768*.
- 10.- Els expliquen les pròpies "reales cédulas auxiliadoras", donades a El Pardo 14 gener 1777 i a San Ildefonso 2 octubre 1781 respectivament. Es troben copiadas a AEU, *Plan General y otros particulares*, manuscrit de 152 folis (22 x 32 cm), folis 85 R a 87 R i folis 69 V a 71 R.

En el cas del bisbat en general, la Reial Cambra va remetre el Pla i els recursos rebuts a l'arquebisbe de Tarragona Juan Lario y Lancis, perquè com a metropolità que era ho estudiés. L'arquebisbe feu un nou pla, i tant aquest com el vell i els recursos els envià la Cambra al nou bisbe d'Urgell, Joaquín de Santiyán y Valdivieso (1771-1779) perquè estudiés les divergències i proposés a la Cambra la millor solució. El bisbe Santiyán va fer un tercer pla, i remeté novament els tres i els recursos a la Cambra, que li va retornar amb anotacions l'any 1779 a Tarragona, d'on acabava de ser fet arquebisbe. Fou des d'allà que formalitzà el decret d'unions i supressions que, enviat a la Cambra, rebé el consentiment reial i la corresponent "cédula auxiliadora". Fou promulgat el 26 de gener del 1782 pel nou bisbe d'Urgell, Juan García y Montenegro (1780-1783).

Per ordre reial, el decret incloïa una clàusula que manava que no se'n pogués canviar res sense el consentiment exprés de Sa Majestat. Això va congelar l'estudi últim d'alguns punts litigiosos, que al final no hi va haver més remei que donar-los sortida, també amb el consentiment reial. És el que passà a la Vall d'Aneu, on es va fer una nova reforma l'any 1803, seguida el 1804 d'unes llargues declaracions interpretatives i amb ulteriors intervencions de la Reial Cambra els anys 1806 i 1807 (11).

El Pla de la catedral, tot i aprovar-se més aviat que no el de la resta del bisbat, tampoc va ser fàcil de rematar. És tant enredat el conjunt de recursos i contra-recursos, que preferim limitarnos a resumir-lo en una simple enumeració, que es comenta per sí mateixa:

- 1771, 5 de juliol: la Cambra envia el Pla fet pel bisbe d'Urgell difunt a l'arquebisbe Lario de Tarragona, perquè l'executi.
- 1774, 18 de gener: l'arquebisbe envia el decret a la Cambra, "ad effectum videntium", amb una carta del capítol d'Urgell i una altra del bisbe d'Urgell que manifesten la seva conformitat.
- 1774, 7 de maig: el rei dóna el consentiment al Pla format per l'arquebisbe, llevat de sis punts sobre els quals tres dies abans havia rebut una carta del capítol. El rei de mana el paper de la Cambra i el del bisbe.
- 1774, 14 de juliol: el rei envia el Pla al bisbe perquè formi el decret, deixant de moment de banda aquells sis punts, i li retorni, "ad effectum videndum".
- 1775, 8 de maig: el bisbe informa a la Cambra.
- 1775, 1 d'agost: el capítol exposa a la Cambra el seu punt de vista.
- 1776, 16 de març: el rei torna a consultar a la Cambra sobre els sis punts.
- 1776, 22 de maig: el rei comunica la resolució al bisbe.
- 1776, 27 de juliol: el bisbe envia una nova proposta de decret.
- 1776, 19 de setembre: el bisbe satisfà algun dubte que havia surtit.
- 1776, 2 de desembre: nou recurs del capítol, amb referència a una concòrdia establerta l'any 1700 entre ell i la comunitat de beneficiats de la catedral.
- 1776, 7 de desembre: la Cambra aprova el decret del 27 de juliol, amb una petita esmena que recull el recurs del capítol.
- 1777, 14 de gener: data que el rei, "como patrono y protector universal que soy de las iglesias de mis dominios", dóna el consentiment i signa la reial cédula auxiliadora.

Els resultats finals del 1777 i 1781

Com era d'esperar, les directrius generals es mantingueren en les successives modificacions que, però, semblen apuntar sovint a un major realisme i a introduir uns canvis no tan dràstics. Així, per exemple, el nombre total de sacerdots beneficiats previstos a la Vall d'Aneu, inclosos els rectors, passaven de ser 34 al Pla del 1770 a 71 al del 1781, una xifra molt més pròxima a l'antiga (12). Així també, mentre les còngrues fixades en el Pla del 1770 eren de 300 lliures per un rector, 200 per un beneficiat pertanyent a una comunitat de preveres i 100 per un beneficiat simple (13), el Pla del 1781 considera tot sovint que en un determinat lloc, 220 o 210 són suficients per a un rector (14).

Efectivament, no queda cap benefici que, almenys sobre el paper, segueixi essent incongru. Alguns beneficis curats que hoeren són augmentats gràcies a la unió d'un altre benefici o es decreta que es completi amb els delmes la seva dotació, no sabem amb quina eficàcia. Els beneficis que no arriben a la tercera part de la còngrua reben el tractament que estava previst. En alguns pocs casos, són redotats pels seus patrons. Els títols beneficials que donaven dret a l'ingrés a les comunitats es redueixen al mateix nombre de comunitaris establert pel bisbe, un nombre que usualment no és gaire diferent al que ja hi havia però que en llocs empobrits pot disminuir molt. Les rendes es repartiran ara amb igualtat entre els comunitaris, i també a les col·legiates, així com el capítol catedral, es farà el mateix: "pareciendo justo que siendo igual la residencia y el trabaxo, lo sean también los intereses", diu alguna vegada (15). Però tot sovint es reserva al qui fa cap una porció doble. A les comunitats, els qui tenen cura d'ànimes directa (el "canonge curat", el "canonge vicari", etc.) s'hauran de sotmetre al concurs sinodal.

També s'observa que els beneficis tendeixen clarament a fer-se residencials (és a dir, amb l'obligació de residir), se'ls demana que assisteixin als oficis divins de l'església a la qual pertanyen, i, tot sovint, que ajudin el rector com a confessors, amb els exàmens previs necessaris per habilitar-los. Altres vegades se'ls imposa que ajudin el rector com a vicari coadjutor. A les comunitats, es reserven llocs per a penitenciers (que també han de ser examinats previament), confessors, organistes i cantors.

En general, es pot dir que l'organització parroquial queda reforçada, i el culte millorat. També cal fer notar que totes les supressions i canvis són per al moment de la primera vacant: els actuals possessors segueixen tal com estaven, cosa que ja estava prevista en les directrius inicials del Pla.

Les intervencions reials, ben rebudes pels bisbes

Els canvis els volien els bisbes. Els d'Aneu, certament. I segurament els de Boí, i els dels beneficis en general. També deuriem ser desitjats els reforçaments a les parròquies, la generalització dels concursos, un major ordre en els títols d'ordenació. Possiblement també la igualtat entre canonges o beneficiats, que no ha deixat gaire rastre de resistències. I la intervenció reial com únic mitjà per a obtenir tot això era també desitjada (16).

12.- *Organitzacions eclesiàstiques...*, V, p. 370.

13.- AEU, caps *Informe detallado oficialatos 1768*, plec 0.

14.- AEU, *Plan general y otros particulares*, per exemple a les parròquies de Gramós, Turbiàs, Montanaró, folis 5 V i 7 V.

15.- AEU, *Plan general y otros particulares*, a Balaguer, foli 62 V.

16.- En el cas de la vall d'Aneu, el bisbe havia sol·licitat endebades la intervenció de la Santa Seu: l'any 1686 i l'any 1749 (vid. *Organitzacions eclesiàstiques...*, V, ps 349 i 350). Ja hem vist també la representació del 1758 del bisbe Catalán de Ocón, nota 3.

Però és difícil d'evitar la impressió d'una intervenció clarament excessiva, fins i tot en aquells moments d'estreta col·laboració entre les autoritats religioses i les civils. L'afany del govern d'organitzar l'Església és notable. Certament, amb una intenció que sempre sembla ben correcta, d'eficàcia pastoral, ja que els governants són no solament creients sinó profundament ortodoxes i tot sovint piadosos. En aquells temps no sembla que es pugui endevinar enlloc un desig d'apoderar-se de l'aparell de l'Església per altres finalitats, o encara menys que es vulgui començar a desmuntar. D'altra banda, l'organització eclesiàstica, com tantes coses de llarga durada, mostrava molts aspectes envellits i que el complex teixit de la vida feia difícils d'arreglar. S'imposava una reorganització i la força per a poder-la fer. Així i tot, i malgrat el seu gran respecte a les formes i la bona acollida dels bisbes, és tracta d'un intervencionisme extremat. I ho podem veure en un altre exemple, amb el que acabarem aquestes pàgines, i que ho il·lustra particularment bé dins la seva petitesa. Es tracta de l'abadiat de Gerri.

El Pla de l'abadiat de Gerri

L'abadiat de Gerri era un dels territoris "nullius diocesis", és a dir, eclesiàsticament independents de tot bisbat, situat dins la diòcesi d'Urgell (17). En paraules senzilles, era una mena de bisbat diminut sense bisbe. La seva autonomia queda descrita de manera prou clara en el protocol amb què l'abat obre els seus documents solemnes: "Nos Don Fr. Joseph de Areny i de Cartellá, por la gracia de Dios i de la Santa Sede Apostólica Abad del Real Monasterio de Santa Maria de Gerri, de ningún Obispado, antes bien a dicha Santa Sede Apostólica, así en la Cabeza como en los miembros, inmediatamente sujeto, teniendo Territorio propio en el que exercemos Jurisdicción quasi Episcopal en el Clero i Pueblo a Nos con plenitud de derecho sujetos, Visitando, i Celebrando Sínodo more Episcoporum, de la Congregación Benedictina Claustral Tarraconense i César-Augustana, etc." (18)

El territori constava de tretze parròquies principals i tretze de sufragànies de les anteriors, cosa que indica l'existència d'almenys vint-i-sis nuclis de població. El més gran de tots, però, Gerri, no arribava als 600 habitants, i tots plegats tenien només 397 cases, amb 2602 habitants.

La reestructuració benefical va ser aquí molt senzilla. L'abat havia rebut la ja esmentada circular de 12 de juny del 1769. El 27 de febrer ja enviava a la Cambra el pla que havia format. El fiscal reial va donar el seu dictamen el 30 d'abril del 1771, que la Cambra va fer seu i "lo hizo presente a su Magestad en consulta de 2 de diciembre último, passando a sus Reales Manos el referido Plan original, para que en vista de todo se sirviera resolver lo que fuese más de Su Agrado. I su Magestad, por resolución a esta Consulta, se ha servido aprobar el mencionado Plan, i prestar su Real Conocimiento (sic), para que proceda V.S. a decretarlo formalmente, arreglándose V.S. en todo lo que propone el Señor Fiscal... añadiendo que este

17.- Aquesta independència era però rebutjada, encara que sense èxit, pels bisbes d'Urgell: cfr. el nostre estudi *Les relacions de les visites "ad limina apostolorum" dels bisbes d'Urgell, 1597-1821*, a Urgèlia III i IV (1980 i 1981); i concretament, IV, ps 426-449. Encara al *Plan general y otros particulares*, foli 133 V, una anotació posterior al 1792 diu "Pretende el abad gozar de la calidad de vere nullius, en cuya clase jamás le han reconocido los señores obispos de Urgel".

18.- Tota la documentació citada en relació al Pla de l'abadiat es troba aplegada en un fullletó imprès de l'època (19 x 29 cm, 56 ps.). La reial cédula n'ocupa les dues últimes pàgines. La resta la forma el Decret general de l'abat, que va recollint en el seu text tots els altres documents: el catàleg de les parròquies i la seva població, l'estat dels beneficis, el primer pla de l'abat, el dictamen del fiscal reial, el nou pla del bisbe. N'hi ha un exemplar a AEU, conservat juntament amb el Plan general y otros particulares.

Decreto no se ha de poder alterar en lo sucesivo, en todo ni en parte, sin que preceda el expreso Real Consentimiento de S.M.". Així ho comunicà a l'abat el secretari de la Cambra el 14 de gener del 1772. El 10 de juny següent l'abat trametia a la Cambra el nou Pla corregit, el rei signava la reial cèdula auxiliadora a Madrid el 14 de juliol del 1773 i finalment el 27 d'agost següent l'abat manava publicar el decret amb el Pla. Tot com al bisbat d'Urgell, però més senzill i ràpid.

Però les dimenacions de l'abadia ens permeten mirar amb detall el contingut del pla i de les esmenes del fiscal que s'hi van haver d'incorporar i que arriben a extrems notables. Primer de tot, la còngrua fixada per l'abat era molt més petita que no a les parròquies veïnes del bisbat d'Urgell: 120 lliures per a un rector que tingués també sufragània, 100 per un que no en tingués, i 80 per un beneficiat. El fiscal s'estranyà que fossin tan petites, però no semblava que això tingués solució. Les tretze parròquies eren ateses directament per onze rectors, que arribaven a la còngrua, i per dos vicaris perpetus (fins no gaire abans, vicaris amovibles) que no hi arribaven i rebrien el que faltava d'una unió amb beneficis incongrus i un ajut adicional de l'abat i el capítol dels monjos de Gerri. El fiscal introduí un petit canvi: en lloc d'uns beneficis incongrus determinats, era millor d'unir-ne uns altres.

L'església del monestir era la parròquia i matriu de Gerri, i n'era filial la de sant Fèlix, també a Gerri, i dues sufragànies. Era servida per l'abat i cinc monjos (sagristà, almoïner, prior de Soler, cambrer, infermer), sis beneficiats residents i de patronat laical, quatre dels quals eren incongrus, i el rector de sant Fèlix. Els quatre beneficis incongrus, que rebien una ajuda de "medias raciones" del monestir, proposava l'abat reduir-los a tres, dos per capellans cantors i un per organista i per ensenyar els escolans. El fiscal pensà que valia més extingir-los i fundar-ne dos de nous amb aquelles mitges racions, un per organista i l'altre per "teniente de cura", ajudant del rector.

A Gerri hi havia també fundats 38 beneficis més, no residencials, uns de lliure col·lació i la majoria de patronat. Els primers, incongrus, se suprimeixen, i el fiscal diu que l'escassa renda de dos d'ells es destini a un fi diferent del que proposava l'abat. Dels de patronat laical, tres són congrus, i tant l'abat els deixen com estan. Uns altres tres els unia l'abat per fer-ne un de congru, amb l'obligació de residir i ajudar al rector; el fiscal hi està d'acord, excepte en què hagi d'ajudar el rector, perquè ha proposat un altre ajudant. La resta dels beneficis se suprimeixen.

A la parròquia de Peramea hi havia una comunitat amb vuit beneficis incongrus, quatre de patronat mixte i quatre de patronat laical. L'abat proposava de reduir cada grup de quatre a un sol benefici. El fiscal creia que era millor reduir els vuit a un de sol, que fes comunitat amb el rector i l'ajudés en les confessions i en general. Hi havia encara nou beneficis més a la resta de les parròquies, de patronat laical la majoria, un dels quals era congru i fou respectat; els altres, que no ho eren, foren suprimitos.

A l'abadiat hi quedaven tretze rectors i un "teniente de cura", i deu beneficiats, a part de l'abat i els cinc monjos, i no hi havia més títols beneficials. A la vila de Gerri, els ministres seculars eren deu: el rector, el "tinent", l'organista i set beneficiats. I, per acabar dient-ho tot, les propostes del fiscal estaven ben enraonades i eren adients. Però calia un control tan gran?